

Tài danh đất Tây Đô

* ĐĂNG HUỖNH

Bài 3: Vang mãi “Tiếng hò sông Hậu”

Nhắc đến soạn giả Điêu Huyền, người mộ điệu cải lương nghĩ ngay đến Hội đồng Dư độc ác, cô Ba Phượng tàn nhẫn hay thiêm Tư Hậu, anh Thừa hiền lành, chơn chất của vở cải lương “Tiếng hò sông Hậu”. Gần nửa thế kỷ trôi qua nhưng câu chuyện kịch tính, nhân vật điển hình, lời thoại chuẩn mực và nhất là không gian đồng quê Nam bộ được tái hiện sinh động của “Tiếng hò sông Hậu” vẫn thu hút người xem.

Vị soạn giả sinh ra và lớn lên ở làng Nhơn Nghĩa đất Cần Thơ đã sáng tạo nên những vở diễn kinh điển.

Tài hoa

Chân dung soạn giả Điêu Huyền được thờ tại nhà ông Năm Thạnh.
Ảnh: DUY KHÔI (chụp lại)

Ông Phạm Hưng Thạnh (tự Năm Thạnh), năm nay đã 79 tuổi, cháu gọi cố soạn giả Điêu Huyền bằng chú Chín, hiện đang sống trên phần đất xưa của soạn giả tài danh. Ông Năm Thạnh cẩn thận lật từng trang cuốn “Truy nguyên thân tộc họ Phạm” viết bằng tay đã nhuốm màu thời gian. Đó là tâm huyết lúc còn sống của soạn giả Điêu Huyền để con cháu “nhận tổ quy tông”. Ông Năm Thạnh còn giới thiệu những bài điệu văn của các văn nghệ sĩ, lời tâm tình của học trò trong đám tang soạn giả. Từ những tư liệu ấy cùng với lời kể của ông Năm Thạnh, hình ảnh một soạn giả tài danh của sân khấu cải lương dần được khắc họa đậm nét.

Soạn giả Điêu Huyền tên thật là Phạm Văn Điều, sinh năm 1915, tại làng Nhơn Nghĩa (thuộc xã Nhơn Nghĩa, huyện Phong Điền, TP Cần Thơ ngày nay). Ông là người con thứ 9 trong một gia đình có 11 anh em. Tình yêu đờn ca hình thành từ lúc ông Chín Điều theo các anh của mình tham gia Ban Đờn ca tài tử Ái Nghĩa (tên ghép của hai làng Nhơn Ái và Nhơn Nghĩa) - ban đờn ca sớm nhất ở Cần Thơ. Thời điểm học ở Trường Collège de Cantho (hiện nay là trường THPT Châu Văn Liêm), ông từng được học bổng và kết thân với nhạc sĩ Lưu Hữu Phước. Hai cậu học trò - người đàn măng-đôlin, người đàn tranh - gắn bó với nhau bằng tình yêu âm nhạc.

Cuối năm 1945, sau thời gian bôn ba ở Sài Gòn, Sóc Trăng, soạn giả Điêu Huyền về ngôi nhà ở gần Vàm Xáng, Nhơn Nghĩa, vừa tham gia kháng chiến, vừa soạn những vở tuồng nhỏ, quy tập thiếu nhi và dân địa phương diễn lại để hướng dẫn trình diễn. Nổi bật trong đó là tuồng “Thiếu nhi thời loạn”, “Giọt máu Lạc Hồng”... với nội dung tuyên truyền cách mạng. Năm 1952, soạn giả Điêu Huyền là một trong những người góp công lớn thành lập Đoàn Cải lương Lam Sơn - đoàn cải lương đầu tiên của Cần Thơ và làm trưởng đoàn. Thời kỳ này, ông sáng tác vở “Mười năm gian khổ” (tức “Chén cháo Chí Linh”) vang danh khắp vùng. Tài hoa của ông được thể hiện rõ khi ông là người viết tuồng, dàn dựng kiêm tạo tác cảnh trí cho vở diễn này. Tên tuổi ông cũng vang xa từ đó.

Các vở diễn của ông thu hút bởi ngôn từ vừa dân dã vừa mượt mà, ý vị. Tài hoa ấy thể hiện rõ từ tựa các vở tuồng: “Khách sạn Hào Hoa”, “Tìm lại cuộc đời” (viết chung), “Tiếng hò sông Hậu”... Trong “Tiếng hò sông Hậu”, ước mơ bình dị của Chơn - Lài trong thời buổi gian khổ lại được soạn giả thể hiện đẹp như thơ: “Lộp lộp mái nhà dột nát, làm đám cưới thật đơn sơ, mua một cái mùng vải ta, sắm cho má một cái áo xuyên bà ba, mua một cặp gối tai bèo để thêu hai con thỏ ăn củ cải đỏ...”.

Có thể nói rằng, những tác phẩm của soạn giả Điêu Huyền đi sâu vào lòng biết bao thế hệ người mộ điệu là bởi mỗi nhân vật, dù là tuyến phụ, cũng được khắc hóa tính cách rất độc đáo. Những nhân vật chuyên bợ đỡ, “nịnh trên, nạt dưới”, hay tàn độc do Điêu Huyền “nhào nặn” như: Đại úy Gian Thành Giáo trong “Tìm lại cuộc đời”, “Bùng Bình Biên” trong “Khách sạn Hào Hoa” hay Hội đồng Dư, cặp răng Lựu, Hương quân Lê trong “Tiếng hò sông Hậu” đã trở thành những nhân vật hình mẫu về nghệ thuật trên sân khấu cải lương.

Trọn đời nghĩa nhân

Trong “Nghệ sĩ Bạch Tuyết - Cải lương chi bảo” (NXB Tổng hợp TP Hồ Chí Minh, 2002), NSND Bạch Tuyết - dưỡng nữ của soạn giả Điêu Huyền đã nhận xét: “Hầu hết tác phẩm của ông đều mang tư tưởng “chở đạo” của nhà thơ yêu nước Nguyễn Đình Chiểu”. Thật vậy, xem các vở cải lương của cố soạn giả Điêu Huyền, người xem cảm nhận được sự đồng cảm, sẻ chia và ngậm ngùi với nỗi đau của từng nhân vật. Những câu thoại nói mà như khóc trong “Tiếng hò sông Hậu” phần nào nói lên điều đó: “Quần bố áo tôi qua cơn gió bắc, mưa dầm. Bao bâng rách nát, chiếu lác vạt tre, thí thân trần với muỗi về đêm như trấu vãi...”. Bởi thế, kết thúc mỗi vở tuồng của soạn giả Điêu Huyền đều chuyển tải thông điệp: Ở hiền sẽ gặp lành.

Soạn giả Điêu Huyền (đứng thứ hai, từ trái sang) chụp ảnh lưu niệm với các anh chị em trong gia đình. Ảnh: DUY KHÔI (chụp lại)

địa chủ, thực dân áp bức. Nhận thấy công việc ấy không thích hợp với mình nên chỉ 2-3 năm sau, ông dẫn vợ con về làng Nhơn Nghĩa sống đời thanh bần. Đó cũng là vốn liếng để soạn giả Điêu Huyền cảm tác “Tiếng hò sông Hậu”.

Là người từng gắn bó và có nhiều kỷ niệm với soạn giả Điêu Huyền, ông Năm Thạnh ấn tượng: “Chú Chín rất chịu khó học hỏi, cầu thị và khiêm tốn”. Ông Năm kể câu chuyện cách đây vài chục năm, có cô gái đến xin soạn giả học cải lương. Soạn giả Điêu Huyền hỏi: “Vì sao cô muốn học và cô đã biết gì về cải lương”. Vậy là soạn giả miệt mài nghe

Con cháu và những người quen biết với soạn giả Điêu Huyền cho biết: nhân vật thầy Ba Năng trong vở “Tiếng hò sông Hậu” phỏng phát hình ảnh của cố soạn giả Điêu Huyền. Năm 1935, soạn giả Điêu Huyền lập gia đình với bà Cầm - con Huyện Thọ ở Long Phú, Sóc Trăng. Làm rể địa chủ, soạn giả Điêu Huyền từng 2 lần được cha vợ giao trông coi phần đất ở Mỹ Xuyên. Tại đây, ông có dịp lần la kết thân với những tá điền cực khổ, cơm không đủ no, bị

cô gái trình bày, gật gù như kiểu “học trò nghe thầy giảng bài” - theo lời ông Năm Thạnh. Thói quen của ông khi suy nghĩ điều gì là vắn vè 10 đầu ngón tay và gỡ phao tay. Có khi viết xong một vở cải lương, 10 đầu ngón tay ông đều rướm máu. Dù là một soạn giả bậc thầy thời bấy giờ nhưng khi viết xong một vở cải lương, ông đều nhờ mọi người góp ý, bất kể là người trong nghề hay anh em, con cháu. Khoảng cuối năm 1979, theo sự gợi ý của ông Năm Thạnh, soạn giả Điều Huyền viết vở “Nặng lên Chùa Tháp” với bối cảnh cuộc chiến chống quân Pôn-pốt và mời ông Năm làm cố vấn quân sự. Mỗi lần ông Năm Thạnh lên TP Hồ Chí Minh thăm là soạn giả Điều Huyền lại bắt ông thức sáng đêm để cùng ông sáng tác. Bên cạnh giường ngủ của soạn giả Điều Huyền luôn có chiếc bàn với cây đèn nhỏ, xấp giấy, cây viết. Nửa đêm chợt giấc, nảy ra ý tưởng, soạn giả lại bật dậy viết ngay.

Có lẽ, trong số những soạn giả tên tuổi, soạn giả Điều Huyền là người có nhiều con nuôi nhất. Các nghệ sĩ thời Bạch Tuyết, Diệp Lang, Út Bạch Lan, Ánh Hồng, Giang Châu... đều kính trọng gọi ông là Ba Chín, thầy Điều Huyền. Soạn giả Điều Huyền cũng là người “mài ngọc”, vén màn nhung cho biết bao nghệ sĩ tài danh. Ông tận tình hướng dẫn, dìu dắt, nắn nót cho họ từng động tác diễn, lời ca. NSND Bạch Tuyết xúc động khi nhắc về ông: “Ba nuôi lo cho tôi từng chút một, từ chỗ ăn, ngủ, giờ giấc tập tuồng, tiền lương bao nhiêu...” (“Nghệ sĩ Bạch Tuyết - Cải lương chi bảo”).

* * *

Đọc những dòng chữ nắn nót của soạn giả Điều Huyền trong cuốn “Truy nguyên thân tộc họ Phạm”, ai cũng dễ cảm nhận được tâm lòng trân quý của ông với thân tộc, quê hương. Trong lời nói đầu, soạn giả Điều Huyền viết rằng: “Hai chữ “bà con” tuy đơn giản mà quý hóa lắm. Nói đến bà con là nhắc nhau đến đồng chung nguồn cội ông bà, dù qua nhiều đời đã lạc họ... Thờ ơ với tình cảm đẹp này sẽ gây hối tiếc về sau cho con cháu”. Ông Năm Thạnh kể, mỗi lần về thăm quê, ông Chín lần lượt thăm hỏi từng người, từ bà con, lối xóm đến những người trong ban văn nghệ xưa do ông thành lập. Ông Năm còn giới thiệu với tôi mô hình ngôi nhà làm bằng giấy do chính tay soạn giả làm thời còn ở quê nhà. Ông Năm Thạnh nhận xét: “Giống không thể tưởng! Từ dàn cửa trước cửa đến chuồng bò câu, buồng chuối chín đều được Chú Chín thể hiện giống hệt căn nhà ông đã ở”. Hàng cau, ngôi nhà hình chữ đình, chiếc lu đựng nước trước nhà... được soạn giả Điều Huyền thể hiện bằng giấy tuyệt đẹp.

Ngày 12-11-1983 (nhằm mùng 8 tháng 10 âm lịch), soạn giả Điều Huyền qua đời sau cơn đột quỵ. Trọn một đời gắn bó với nghệ thuật, sáng tác gần 40 vở tuồng và cộng tác với 16 đoàn cải lương, soạn giả Điều Huyền đã góp phần làm cho sân khấu cải lương thêm rực rỡ, như cách nói của dưỡng nữ Bạch Tuyết: “Một trong những người đã trao cho chúng ta chiếc chìa khóa bằng vàng để mỗi người tự mở cho mình những cánh cửa lớn, bước vào thánh đường thiêng liêng của nghệ thuật sân khấu”.

Tài liệu tham khảo:

- “Truy nguyên thân tộc họ Phạm” của soạn giả Điều Huyền (bản viết tay).
- “Nghệ sĩ Bạch Tuyết - cải lương chi bảo” (NXB Tổng hợp TP Hồ Chí Minh, 2002)

Bài cuối: Danh sư đòn tranh